

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БРИГАДИР Ярослава Олександрівна

УДК 821.161.2-312.4 "19/20"

**УКРАЇНСЬКИЙ РЕТРОДЕТЕКТИВ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ:
ГЕНЕЗА І ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
МІЩЕНКО Олена Іванівна.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
ЛЕНСЬКА Світлана Василівна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
доцент кафедри української літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
ПОЛЯРУШ Ніна Степанівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри української літератури.

Захист дисертації відбудеться «29» листопада 2017 року о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.15 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано «26» жовтня 2017 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Наумовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертації. Дослідження літературних уподобань українських читачів, проведене GfK Ukraine у 2014 році, визначило досить широке коло вітчизняних авторів, із творчістю яких знайомі наші країни: це і Ліна Костенко, її ім'я назвали 42 % опитаних, і Василь Шкляр, твори якого цікаві 13 % респондентів, і Марія Матіос – її проза приваблює 12 % читачів, 3 % опитаних віддали перевагу читанню романів Андрія Кокотюхи тощо. Оприлюднені дані засвідчують: поряд із класиками українці активно читають авторів, чії твори визнано яскравим прикладом літератури жанрової (головним елементом оповіді є сюжет), і детектив у списку читацьких уподобань посідає чільне місце, адже цей жанр масової літератури незмінно користується популярністю серед читачів різного вікового цензу.

В українському науково-критичному просторі детективний жанр системно досліджували такі літературознавці, як Ірина Бойцун, Олександр Брайко, Василь Будний, Тетяна Гуляк, Олександр Іванов, Людмила Кицак, Григорій Костюк, Олена Романенко, Людмила Старовойт, Анна Таранова, Ганна Улюра, Кіра Шахова та ін. На окрему увагу заслуговують наукові розвідки Софії Філоненко, Ольги Харлан, Гліба Клюйко, Наталії Валусевої та Віктора Гусева, адже до кола літературознавчих зацікавлень дослідників належить і ретродетектив. Зокрема Софія Філоненко здійснює критичний огляд сучасних ретророманів вітчизняних авторів, Ольга Харлан досліджує тенденції розвитку ретродетективу в європейській літературі, Гліб Клюйко аналізує ретродетектив у системі жанрів постмодерністської літератури, а Наталія Валусева та Віктор Гусев розглядають ретродетектив як жанр мідл-літератури. Однак комплексного вивчення власне української ретродетективної прози допоки здійснено не було.

Зважаючи на наявний стан дослідження ретродетективу в українському літературознавстві, необхідно констатувати, що існує ще досить широке коло проблем, мало або фрагментарно опрацьованих вітчизняними дослідниками. Передусім потребує детальнішого вивчення еволюція українського детективу та ретродетективу. Вимагає доведення концепція ретродетективу як жанрового, а не стильового різновиду детективу. Не здійснено й досі комплексного дослідження сюжетних і тематичних модусів ретродетективу в українській літературі. На особливу увагу заслуговує вивчення стильової своєрідності окремих жанрових модифікацій детективу і ретродетективу. Окрім того, до сьогодні не маємо аналізу рецепції та інтерпретації світових сюжетних моделей у сучасних українських ретродетективах.

Актуальність теми визначається не лише популярністю ретродетективу серед читачів, але й потребою теоретичного осмислення й уточнення ознак ретродетективу як жанрового інваріанту детективу та наукової рефлексії стосовно тенденцій і перспектив його розвитку, роз'яснення принципів відмінностей між жанрами історичного детективу і ретродетективу, визначення особливостей власне української ретродетективної прози, з'ясування механізму інтерпретації світових сюжетних моделей в українському ретродетективі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах комплексної науково-дослідницької програми «Мови та літератури народів світу: взаємодія і самобутність» (держаний реєстраційний номер 11БФ044-01, науковий керівник – доктор філологічних наук, професор Г. Ф. Семенюк).

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 7 від 24 березня 2015 року). Уточнену редакцію теми затверджено на засіданні Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 7 від 28 січня 2016 року та протокол № 8 від 28 березня 2017 року).

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати ознаки жанру ретродетективу, що виник і розвинувся в українській літературі на початку ХХІ століття.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати генезу жанру детективу та визначити умови його функціонування в українській літературі ХІХ – початку ХХІ століття;
- проаналізувати типологічні особливості ретродетективу як жанрового, а не стильового різновиду детективної прози, визначити відмінності між жанрами історичного детективу та ретродетективу;
- запропонувати визначення поняття «ретродетектив» та виокремити головні його ознаки;
- з'ясувати причини та наслідки появи так званих «детективів-клонів» у контексті розвитку українського ретродетективу, визначити специфіку художнього осмислення національної історії в українському ретродетективі;
- узагальнити спостереження над особливостями концептуалізації минулого в творчості Андрія Кокотюхи, Богдана Коломійчука, Євгенії Кононенко, Владислава Івченка та ін.

Об'єктом дослідження є твори українських письменників (зокрема Андрія Кокотюхи, Євгенії Кононенко, Владислава Івченка, Богдана Коломійчука та ін.), у яких репрезентовано типологічні та змістово-формальні ознаки ретродетективу. Аналіз творів подано в контексті становлення детективного жанру в українській літературі, тому принагідно об'єктом аналізу стали й детективні фабули у творах Івана Франка, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Юрія Дольд-Михайлика, Миколи Трублаїні тощо.

Предмет дослідження – типологічні ознаки ретродетективу як жанрового різновиду детективної прози, а також специфіка його функціонування в українському літературному процесі початку ХХІ століття.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали літературно-критичні напрацювання таких дослідників, як Сергій Аверінцев, Віра Агеєва, Тетяна Бовсунівська, Олександр Брайко, Абрам Вуліс, Ганс-Георг Гадамер,

Ярослав Голобородько, Тамара Гундорова, Анатолій Дімаров, Ніла Зборовська, Сьюзен Зонтаг, Вольфганг Ізер, Джон Кавелті, Людмила Кицак, Гліб Клюйко, Нонна Копистянська, Анна Кривопишина, Світлана Ленська, Світлана Олійник, Соломія Павличко, Олена Романенко, Анна Таранова, Софія Філоненко, Ольга Харлан, Роксана Харчук, Лінда Хатчеон, Алла Швець, Ганс-Роберт Яусс.

Методи дослідження. У роботі застосовано загальнонауковий (синтез і узагальнення), порівняльно-типологічний, системно-функціональний методи. Для аналізу художніх творів було обрано філологічний, інтертекстуальний методи, герменевтичний (виявлення смислу в потрактуванні символів та образів, інтерпретація тексту) та імагологічний підходи. Окрім того, теоретичні підходи рецептивної естетики сприяли увиразненню типологічних ознак ретродетективу та визначенню меж цього жанрового інваріанту в загальній системі жанрових модифікацій детективної прози. Досить плідним виявився актуальний літературознавчий підхід – синтез культурологічних теорій і власне літературознавчого аналізу, адже таке поєднання методів роботи з художніми текстами дає змогу виокремити та проаналізувати нові об'єкти дослідження, зокрема мідл-літературу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

- вперше у вітчизняному літературознавстві систематизовано наявні та запропоновано авторське визначення ретродетективу як внутрішньожанрового різновиду власне детективу;
- окреслено ознаки ретродетективу та доведено, що він є жанровим інваріантом, а не стильовим різновидом детективу;
- з'ясовано генезу ретродетективу та визначено його місце в системі жанрових модифікацій сучасної української детективної прози;
- встановлено відмінність між історичним детективом та ретродетективом;
- охарактеризовано художні особливості ретродетективу авторства сучасних українських письменників;
- досліджено інтерпретацію світових сюжетних моделей в сучасному українському ретродетективі;
- визначено найважливіші константи сюжетної будови та образної системи ретродетективу у творчості Андрія Кокотюхи, Богдана Коломійчука, Євгенії Кононенко, Владислава Івченка та ін.;
- розглянуто специфіку жанрових дифузій ретродетективу в контексті деканонізації та синтезу жанрів;
- запропоновано авторську схему візуалізації акту рецепції художнього твору.

Теоретична цінність роботи полягає в розширенні та поглибленні знань про сучасний український ретродетектив, його генезу, різновиди, особливості, специфіку творення, а також у збагаченні поняттєвого апарату та інструментарію літературознавчих студій.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю використання матеріалів дослідження для вивчення жанру детективу в літературі, адже фактичні дані, теоретичний матеріал і практичні результати можуть бути задіяні у створенні літературно-критичних розробок, спрямованих

на визначення концептуальних і формальних особливостей сучасних українських детективів. Матеріали, представлені в дисертації, можуть бути впроваджені в навчальні курси з історії української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст., а також спецкурси, програма яких передбачає вивчення масової літератури, особливостей зародження, розвитку та функціонування детективного жанру та ретродетективу як його інваріанту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднено в доповідях та обговорено під час таких наукових конференцій, літературних проектів та наукових читань: Міжнародна наукова конференція «Традиції Михайла Коцюбинського в українській літературі ХХ – ХХІ ст.» до 150-річчя від дня народження письменника (2 грудня 2014 року) в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за участі Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України; I Всеукраїнська заочна інтернет-конференція «Українська література як художній феномен» (26 червня 2015 року), організована Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки (м. Луцьк); Міжнародна наукова конференція «Сучасна філологічна наука в міждисциплінарному контексті» (8 жовтня 2015 року) на базі Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України; Міжнародна науково-практична конференція «Масова література: проблеми інтерпретації змісту та форми» (16–17 жовтня 2015 року) у Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського; Міжнародна науково-практична конференція «Література руху опору: вияви національної ідентичності» (19 листопада 2015 року) в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Міжнародний проект «Тілесність й ідентичність в українській культурі, мистецтві, літературі, мові» (14–16 грудня 2015 року), організований Факультетом прикладної лінгвістики Варшавського університету; Всеукраїнські наукові читання за участю молодих учених «Мова і література в глобальному і локальному медіапросторі» (5–6 квітня 2016 року) в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Міжнародна наукова конференція «Мільйон історій: поетика пригод у літературі та медіа» (22–23 вересня 2016 року) в Інституті філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету; Міжнародна наукова конференція: «Україна і сучасний світ: міжмовний та міжкультурний діалог» (25–26 жовтня 2016 року) в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Міжнародна науково-практична конференція до 203-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка «Всесвіт Тараса Шевченка» (10 березня 2017 року) в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. Результати дослідження викладені в 11 одноосібних публікаціях, зокрема 7 статей надруковані в наукових фахових виданнях України, одне з яких включено до міжнародної наукометричної бази «Index

Copernicus», 2 публікації, що додатково висвітлюють основні положення дисертації, тези 2 доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 223 сторінки, з яких 165 сторінок – основного тексту. Список використаних джерел налічує 227 позицій. 7 додатків містяться на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми та окреслено стан її вивчення; висвітлено актуальність і наукову новизну дослідження; визначено мету, завдання, теоретико-методологічні засади; вказано теоретичне та практичне значення отриманих результатів і їх апробацію.

Перший розділ «Гене́за українського детективу» складається з двох підрозділів, у яких розглянуто питання історії жанру детективу в літературі, його розвитку та трансформації.

У *підрозділі 1.1. «Історико-літературні та теоретичні аспекти становлення детективу та ретродетективу»* простежено еволюцію детективного жанру в літературі та зародження літературно-критичної традиції його дослідження.

Перші теоретичні опрацювання детективу як жанру розпочалися 1902 року статтею «На захист детективної літератури» Гілберта Кіта Честертона. У своїх працях дослідник розглядає не лише детектив як жанр, а й феномен читацького сприйняття детективних історій. Спробу переконати опонентів у тому, що «детектив може бути хорошою літературою», здійснив також англійський детективіст Річард Остін Фрімен («Мистецтво детективу», 1924 р.). Літературознавчий огляд детективного жанру був запропонований і американським письменником, теоретиком детективу Стівеном Ван Дайном («Двадцять правил для написання детективних романів», 1928 р.) та англійським письменником Рональдом Ноксом («Десять заповідей детективного роману», 1928 р.). Ключове в дослідженні детективних творів поняття формульності ввів Джон Кавелті в праці «Вивчення літературних формул» (1929 р.), присвяченій жанрам мелодрами, детективу та вестерну. Еволюція детективного жанру є невід'ємною складовою загальнолітературної історії. Своїм корінням детектив сягає сивої давнини, а на елементи детективних сюжетів натрапляємо навіть у Книзі книг – Біблії (історія про Каїна та Авеля, в якій присутні базові детективні елементи: злочин, вбивця, жертва, спонукальна причина, саспенс, докази, спроба приховати злочин, навіть імовірне знаряддя вбивства; історія Ахана; допит Даниїлом старійшин в історії Сусанни та ін.). Елементи детективних сюжетів знаходимо і в античних літературах (перський збірник казок «Хезар-Ефсане», арабські казки «Тисяча й одна ніч»). Трапляються детективно насажені оповідання і в історії Геродота (розповіді про скарби царя Рампсиніта, таємне послання Гістієя).

Поява ретродетективу як внутрішньожанрового різновиду детективу у світовій літературі датована 40–50-ми роками ХХ століття, однак

родоначальником жанру по праву вважається Роберт Ханс ван Гулик – автор циклу повістей про суддю Ді, стилізованих під «середньовічний» китайський детектив – хуабень – особливий жанр письмової сюжетної прози Х – XIII ст.

Підрозділ 1.2. «Еволюція українського детективу» складається з двох пунктів, у яких відображено тенденції розвитку власне української детективної літератури.

Пункт 1.2.1. «Елементи детективних сюжетів в українській літературі XIX – першої половини XX століть» присвячено аналізу функціонування елементів детективного сюжету та особливостей їхньої імплікації в українських прозових творах зазначеного періоду.

Формування власне української детективної художньої традиції є процесом комплексним та циклічним. Безперечно, елементи пригодницької, авантюрної прози, що їх акумулює детектив, можна віднайти ще в «Повісті минулих літ» та героїчній поемі «Слово о полку Ігоревім». Розвиток кримінальної історії та авантюрного роману простежується і в новій українській літературі (повість «Козир-дівка» (1836 р.) та оповідання «Перекотиполе» (1840 р.) Григорія Квітки-Основ'яненка, роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1875 р.) Панаса Мирного та ін.). Значний вплив на процес витворення в українському літературному просторі детективного жанру зумовлений приходом модернізму, відтак елементи детективних сюжетів простежуються в прозовому доробку Івана Франка (роман «Перехресні стежки», 1900 р., повість «Основи суспільності», 1894 р.), Ольги Кобилянської (повість «Земля», 1901 р.) та Михайла Коцюбинського (новела «Persona grata», 1907 р.). Так звана «діалектика відкриття» об'єднує всі твори, що послуговуються детективним сюжетом, і водночас є композиційним ядром, довкола якого вибудовується сюжетно-фабульна конструкція твору: повідомлення про злочин – розслідування – розкриття злочину – опис методу пошуку.

В контексті дослідження детективної літературної традиції розглянуто твори Володимира Винниченка (роман «Поклади золота», 1927 р.), Дмитра Бузька (повість «Лісовий звір», 1923 р.; новела «Льоля», 1925 р.), Гео Шкурупія (новела «Провокатор», 1927 р.), Юрія Смолича (новела «Мова мовчання», 1927 р.; роман «Півтори людини», 1927 р.; роман «Господарство доктора Гальванеску», 1928 р.), Майка Йогансена (повість «Пригоди Мак-Лейстона, Гаррі Руперта та інших», 1925 р.). Елементи детективних фабул помітні також у соцреалістичному оповіданні Петра Крижанівського «У Вовколівві» (1929 р.), новелі Івана Андрієнка «Червоний кашкет» (1926 р.), оповіданнях Івана Сенченка «В порту» та «Обер-жулік» (1929 р.). Важливою подією в історії вітчизняного детективу стала поява власне українського Шерлока Холмса – головного героя детективних оповідань Юрія Шовкопляса «Проникливість лікаря Піддубного» (1930 р.), що закривають тему детективних 1920-х, адже смислова наповненість детективу як такого не могла співіснувати із соцреалістичними ідеологічними настановами.

Пункт 1.2.2. «Трансформація детективних інтриг в українській прозі другої половини XX століття» окреслює тенденції розвитку детективного жанру в українській літературі другої половини минулого століття.

Потужний вплив позалітературних чинників, наснаження детективу військовою та політичною тематикою спричинили активізацію шпигунського детективу. Змістове наповнення цього жанрового різновиду інтерпретується з огляду на асоціативний зв'язок із аналітичним детективом. Український шпигунський детектив 50–60-х рр. ХХ століття формує головну сюжетну складову «злочин – кара» виключно в рамках ідеологічного канону. Найвиразніше зазначені тенденції відображені в романі Юрія Дольд-Михайлика «І один у полі воїн» (1956 р.). Новий етап у становленні детективного жанру в українській літературі засвідчує поява у 1980-х повістей та романів Володимира Кашина («Таємниця забутої справи», 1972 р.; «Чужа зброя», 1978 р.; «Вирок було виконано», 1987 р.) та Ростислава Самбука (повість «Бронзовий чорт», 1984 р.), що вмотивовано зміною суспільно-політичної ситуації.

Палітра жанрових модифікацій детективної прози наприкінці ХХ століття значно розширилася: сьогодні можна говорити про наявність в українській літературі цілісної детективної системи, і ретродетектив у ній – один із найменш вивчених жанрових різновидів, однак такий, що розвивається найдинамічніше.

Спроби простежити витoki ретродетективного жанру у вітчизняній літературі, особливо якщо об'єктом зображення є історичні події кінця позаминогого – початку минулого століття (а саме цей період виявився найбільш привабливим для ретродетективістів), виводять нас на творчість письменників близького зарубіжжя Марека Краєвського (ретродетектив «Іринії», 2010 р.) та Бориса Акуніна (серія історично наснажених детективів «Пригоди Ераста Фандоріна», 1998–2015 рр.), кожен із яких пропонує свій погляд на імперські часи. Сучасні українські ретродетективісти, не належать до спільної із зазначеними авторами літературної традиції, однак перебувають у спорідненому вимірі літературної комунікації, однією з визначних тенденцій якої є підвищений інтерес до сторінок своєї історії.

У другому розділі **«Сучасний український ретродетектив: жанрова структура і типологічні особливості»**, що складається з трьох підрозділів, проаналізовано тематичний діапазон та визначено основні жанрові модифікації ретродетективних творів.

У підрозділі **2.1. «Художня своєрідність сучасного українського ретродетективу»** запропоновано авторське визначення ретродетективу, встановлено відмінність між історичним детективом та ретродетективом, з'ясовано присутні ознаки постмодерного історичного роману в ретродетективах, простежено зв'язок ретродетективу з історіософською метапрозою, визначено основні часопросторові орієнтації українських ретродетективістів.

В англomовній літературознавчій практиці для окреслення масиву творів, дія в яких відбувається у віддалених історичних епохах, використовується лише один термін – «historical mystery». Однак для аналізу відповідних детективів в українському літературному просторі доцільне використання обох жанрових дефініцій: «історичний детектив» та «ретродетектив». У центрі зображення історичного детективу – знакові історичні події, в яких беруть участь головні герої, а детективна інтрига слугує лише сюжетотвірним елементом (романи

«Червоний» (2012 р.), «Київські бомби» (2014 р.) А. Кокотюхи). Натомість у ретродетективному жанрі історичне тло є лише декораціями, на фоні яких відбувається процес розкриття таємниці чи розслідування злочину (книги серії «Ретророман» Б. Коломійчука), що споріднює цей піджанр з історіософською метапрозою, витвореною під впливом постмодерністської естетики. У ретродетективах письменник жертвує історичною достовірністю на користь детективної інтриги, отримує право використовувати вибірковий метод залучення матеріалу, конструювати епоху не на основі архівних джерел, а орієнтуючись переважно на тексти художньої літератури, тому, на відміну від історичного детективу, ретродетектив не претендує на історичну правдивість чи науковість тексту. Постмодерністські експерименти зі суміщення жанрів високої і масової літератури спричинили виникнення творів із «подвійною адресацією», що належать до сфери мідл-літератури.

У світовій детективній літературі можна виокремити три типи організації детективного сюжету – так звані сюжетні моделі (зразки відтворення певної системи), що безпосередньо формують основу детективної оповіді: 1) розслідування проводить група професійних поліцейських, і успіх справи залежить від рівноцінної участі кожного слідчого (класичний скандинавський детектив); 2) розслідування проводить один професійний поліцейський за можливої участі помічника (комісар Мегре Жоржа Сіменона / Еркюль Пуаро та капітан Артур Гастінгс Агати Крісті); 3) розслідування проводить непрофесійний слідчий – детектив-інтелектуал, який розкриває злочин виключно завдяки власним природним талантам, однак не виключена співпраця з помічником (Шерлок Холмс та доктор Джон Ватсон Артура Конан Дойла). З-поміж зазначених сюжетних моделей український ретродетектив тяжіє до використання саме другого типу, центруючи гостросюжетну оповідь довкола детектива – професійного слідчого.

У *підрозділі 2.2. «Український ретродетектив як приклад "естетики впливу"»* визначено особливості українського ретродетективу крізь призму теорії рецептивної естетики, запропоновано авторську схему, що відображає акт рецепції художнього твору.

Рецептивна естетика (В. Ізер та Г.-Р. Яусс) як напрямок у критиці та літературознавстві ґрунтується на ідеї повної реалізації художнього твору лише за умови безпосереднього контакту літературного твору з читачем, котрий завдяки «зворотному зв'язку» впливає на твір, визначаючи у такий спосіб характер його сприйняття. В основі поняттєвого апарату лежить рецепція, тобто сприйняття літературного твору читачем чи слухачем – реципієнтом.

Ґрунтуючись на теорії рецептивної естетики, отримуємо ускладнення системи взаємовпливу в тривузловому комунікативному акті «автор – твір – читач – твір – автор...». Активізуючи (читаючи) твір, реципієнт визначає характер його сприйняття, що, відповідно, впливає на формування подальших загальнолітературних та власне авторських художніх тенденцій, котрі знаходять своє відображення в наступних творах, що «оживають» (В. Ізер) за умов перцепції. Отже, залишаючи осторонь векторний механізм дії «теорії

соціального замовлення» із властивим йому ситуативним формуванням запитів, адресованих автору, зосереджуємося на моделі спіралеподібної (зважаючи на часову тяглість) циркуляції пропозицій-реакцій, що в ній автор отримує можливість діяти на випередження, орієнтуючись на ймовірний горизонт очікування читача.

Аналіз ретродетективних творів Б. Коломійчука та А. Кокотюхи дає підстави стверджувати, що обидва детективісти використовують сюжетну модель «детектив – професійний слідчий», що визначає специфіку детективної оповіді. У повісті «Німфи болю» (Б. Коломійчук) та романі «Різник із Городоцької» (А. Кокотюха) простежується тяжіння до інтелектуальних жанрів, як наслідок, сформовано специфічний тип злочинця – організований несоціальний тип серійного вбивці. Зважаючи на специфіку виміру літературної комунікації, до текстової канви творів залучено досить значну кількість спільних урбанонімів, окрім того, показово подібними постають образи дружин головних героїв / типажі жертв і злочинців. Авторська інтенція орієнтації на ймовірний горизонт очікування читача в спільному вимірі літературної комунікації призводить до появи спільних принципів та прийомів побудови художніх схем (орієнтація на європейськість, розвінчання певних соціальних табу).

У *підрозділі 2.3. «Історичний детектив та ретродетектив: зразок жанрової дифузії»* обґрунтовано віднесення історично-містичного детективу (відповідно до авторського визначення) Євгенії Кононенко «Жертва забутого майстра» до жанру ретродетективу, простежено синтез різножанрових елементів у структурі твору.

Ретродетективи ігнорують тріаду «факт – особа – суспільство», перетворюючи історичні події на маркери відповідної доби, зображення якої є або функціонально важливим фрагментом (що зустрічаємо в зав'язці роману «Жертва забутого майстра»), або антуражем, декораціями до твору. Таким чином, ретродетективи використовують не історію, а історії, що слугують допоміжними елементами для конструювання детективного сюжету. Основна детективна інтрига побудована не так довкола постаті скульптора, як довкола артефакту – стародавнього манускрипту – центрувальної деталі, що є художньою вигадкою письменниці. Зображення віддаленої в часі топоніміки слугує виключно для розгортання детективного сюжету, зокрема його пошукової частини (що й зустрічаємо в аналізованому романі).

Містичний ретродетектив Євгенії Кононенко «Жертва забутого майстра» належить до сфери мідл-літератури, а в межах серединного поля літератури (за визначенням Тамари Гундорової) й формуються численні приклади жанрових модифікацій детективу, у тому числі засновані на розмиванні жанрових меж історичного роману та власне детективної прози. Це, однак, не виключає наявності й іншої моделі трансформації жанру – із залученням містичної складової (Людмила Кицак окреслює у творі три містичних аспекти: 1) містичні люди; 2) містичні події; 3) містичні речі). Відтак можна говорити про виникнення своєрідної жанрової модифікації, яка поєднує ознаки власне детективної історії, історичної прози та містичної оповіді. Зокрема роман Євгенії

Кононенко «Жертва забутого майстра» є прикладом містичного ретродетективу – різновиду детективної прози, у якому детективний сюжет злочину та його розслідування увиразнений не лише змалюванням унікальної атмосфери певної історичної епохи, але й доповнений містичною лінією.

У третьому розділі «Інтерпретація детективних фабул в українських ретродетективах 2000-х років», що складається з чотирьох підрозділів, досліджено ретродетективний жанр у контексті масової літератури, з'ясовано специфіку художнього осмислення національної історії крізь призму ретродетективу, проаналізовано трансформацію детективної інтриги з позицій жіночого письма, простежено механізм поєднання реалістичного та містичного начал у традиційних детективних фабулах.

У підрозділі 3.1. «Ретродетектив як жанр масової літератури: творчий досвід А. Кокотюхи» наведено основні ознаки творів масової та елітарної літератур, окреслено вектори сприйняття масліту в українському літературно-критичному просторі, розглянуто творчість А. Кокотюхи в контексті масової літератури, простежено особливості функціонування детективної інтриги в його ретроромані «Різник із Городоцької».

Твори масової літератури, окрім естетичної складової, характеризуються ознакою комерційної привабливості, що, безумовно, впливає на формування жанрів, канонів, принципів художнього письма. Як результат, головна увага зосереджується на структурі й композиції, а проблематика та стиль виконують допоміжну функцію. Важливу роль у цьому процесі відіграє поняття формульності масової літератури, що забезпечує справдження очікувань читача, з огляду на важливість жанрової орієнтації. Внаслідок умотивованим постає тяжіння до стандартизації, типізації, впізнаваності сюжетів та образів, колізій, проблематики, наявності штампів, що й зумовлюють формально-змістову єдність твору.

Відомі історичні події у ретродетективі майстерно поєднуються із детективною інтригою, і читач уже з перших сторінок втаємничений не лише в історію злочину чи його розкриття, але й у давно минулі часи, ностальгійну атмосферу минувшини, що, зокрема, добре простежується у романі А. Кокотюхи «Різник із Городоцької». Важливу роль у такому прийомі відіграє залучення відповідної лексики, адже стилізація твору з метою відтворення атмосфери певної епохи відбувається також і на лексичному рівні (зустрічаємо такі архаїзми, а також актуалізацію їхніх значень у складних номінативних одиницях, як «президент міста» (міський голова), «двірка» (залізничний вокзал), «колежанка» (подруга), жаргонізми: «бікор» (палиця), «люфт» (прогулянка), «хатранка» (поліцейський патруль) та ін.).

Зважаючи на порушення питання розвінчання певних соціальних табу, автор пропонує сутнісну трансформацію гендерної моделі «дівчина – повія», відповідно до якої головна героїня є не заручницею обставин, а виконує роль активного суб'єкта, що свідомо ухвалює рішення та несе відповідальність за власний вибір.

З метою збереження обов'язкової умови детективу – дотримання таємниці – письменник використовує прийоми замовчування, або апозіопези (подання неповної інформації з метою створення ефекту додаткової напруги) та перевтілення (працює на отримання необхідної для розслідування злочину інформації).

У *підрозділі 3.2. «Концепція національної історії крізь призму ретродетективу (Б. Коломійчук і А. Кокотюха)»* проаналізовано специфіку художнього осмислення історичного минулого в ретродетективних творах Богдана Коломійчука («В'язниця душ», 2015 р.; «Небо над Віднем», 2015 р.; «Візит доктора Фрейда», 2016 р.) та Андрія Кокотюхи («Адвокат із Личаківської», 2015 р.; «Привид із Вальної», 2015 р.; «Автомобіль із Пекарської», 2015 р.; «Різник із Городоцької», 2016 р.; «Коханка з площі Ринок», 2016 р.).

Жанр ретродетективу не вимагає від автора зображення масштабних історичних подій та дотримання беззаперечної історичної достовірності, однак завдяки вибірковому методу залучення до текстової канви необхідних історичних деталей, уплетених у детективну оповідь, письменник формує сюжетне тло, на якому за посередництвом сприйняття тогочасних реалій персонажами твору вибудовуються паралелі із сьогоденням, що дає змогу читачеві розширити горизонт сприйняття національної історії.

У розглянутих ретродетективних творах автори порушують питання національної залежності в умовах окупації, тому витворюються такі характери, котрі всупереч насадженню почуття меншовартості зберігають національну ідентичність, формуючи в такий спосіб запит на сильну особистість. Базовим у вимірі літературної комунікації, сформованої довкола творів А. Кокотюхи та Б. Коломійчука, є «запит на європейськість», реалізований шляхом перенесення подій до міста Львова. З метою увиразнення національного простору автори вводять до сюжетної канви образи національно маркованих культурних діячів, масштаб особистостей котрих здатен визначати цілу епоху.

Концепцію національної історії в ретродетективних творах формують не лише події, а й безпосереднє ставлення до них. Процес творення та становлення нації корелює з поняттям національного простору, що, однак, не зводиться лише до території, а включає в себе поняття культурного, духовного, ідейного, історичного просторів, кожен із яких потребує чіткої ідентифікації.

У *підрозділі 3.3. «Трансформація детективної інтриги з позицій жіночого письма (творчість Євгенії Кононенко)»* проаналізовано містичний ретродетектив Євгенії Кононенко «Жертва забутого майстра» з точки зору гінокритики, розкрито особливості функціонування в романі концепту тілесності, досліджено специфіку використання елементів детективного сюжету у фемінному тексті.

Містичний ретродетектив «Жертва забутого майстра» від канонічного детективу взяв небагато. Процес розслідування є нетиповим, адже поєднує в собі містичні елементи: незрозумілі сні, тривожні передчуття, несподівані появу та зникнення осіб, які допомагають у розслідуванні (своєрідна трансформація

давньогрецького прийому *deus ex machina*). Розкриття таємниці є неповним: з одного боку, трактат Пінзеля знайдено, однак запитань залишилося більше, аніж відповідей. Незавершеність дії (ефект Зейгарник) турбує наприкінці роману не лише головну героїню, а й читача. Для твору не властиве характерне для переважної більшості жіночих романів поняття хепі-енду – фінал відкритий та спонукає до роздумів. Мотив одночасного проживання героїні в різних площинах, перша з яких – життя Лесі/Маріанни, друга – сприйняття реального світу крізь призму Пінзелевої історії, виписаний авторкою з використанням доволі вживаного в містично-детективній літературі прийому роздвоєння особистості.

Аналіз роману з позицій біологічної та психоаналітичної гінокритики дозволяє простежити особливості реалізації у творі концепту тілесності. Несвідоме накладання площин сприйняття скульптурної спадщини Пінзеля та власне особистості самого митця на події, що відбуваються з головними героями, визначає форму вияву тілесності у творі, котра слугує радше формальним виразником внутрішньої енергії, сконденсованої в тілесних образах, тому у філософській антитезі духу та тіла дух як ідея стає першородним, а тілесність проявляється через скульптурне зображення тіла як такого, що продиктовано «тиском» на головних героїв роману мистецької спадщини Пінзеля.

У підрозділі 3.4. *«Реалістичне та містичне начала в традиційних детективних фабулах (ретродетективи В. Івченка та Б. Коломійчука)»* проаналізовано ретродетективні твори Владислава Івченка («Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підпригори» (у співавторстві з Юрієм Камаєвим), 2011 р.; «Найкращий сищик імперії на службі приватного капіталу», 2013 р.; «Найкращий сищик імперії на Великій війні», 2015 р.; «Найкращий сищик та падіння імперії», 2015 р.; «Одіссея найкращого сищика республіки», 2016 р.) та Богдана Коломійчука («В'язниця душ», 2015 р.; «Небо над Віднем», 2015 р.; «Візит доктора Фрейда», 2016 р.) з позицій міжжанрової дифузії; досліджено особливості функціонування реалістичних та містичних елементів у жанровій структурі творів.

У ретродетективній серії про Івана Карповича Підпригору В. Івченко (як і Б. Коломійчук у серії «Ретророман») використовує сюжетну модель «детектив – професійний слідчий» (відповідно до класифікації, наведеної в підрозділі 2.1.), адже, нагадаємо, головний герой, що пізніше стає незалежним детективом, розпочинає свою кар'єру служивим (агентом царської охорони). Правомірність жанрової дефініції зазначених романів В. Івченка як ретродетективів зумовлена специфікою зображення історії у творі. Відповідно до вимог жанру історичні події постають лише фоном, декораціями. Автор працює не з історією, а радше з історіями, включеними у відповідний контекст. У романі «Найкращий сищик імперії на службі приватного капіталу» автор сміливо експериментує з жанровою структурою твору, наснажуючи ретродетективну основу казковими, гротесковими, містичними та науково-фантастичними елементами.

Літературний серіал про Івана Карповича, як охрестила книжну лінійку В. Івченка Ярина Цимбал, пропонує читачеві чимало історій із залученням

надприродного, однак більшість імпліфікованих автором містичних елементів у результаті так і не отримують логічного пояснення: летючий змій – це летючий змій, інопланетяни – це інопланетяни, а зомбі – це зомбі. В окремих розділах роману використання прийому містичного припущення (різновид фантастичного припущення, за умови якого фантастичний елемент не здобувається на раціональне чи наукове пояснення) продиктовано літературною традицією, пов'язаною зі змалюванням образу вовкулаки / вервольфа / перевертня (в історії, що отримала назву «Фатальна красуня та найбільший вовк у світі») та штучної людини (у творі «Люди-трава»). Для ретродетективів Б. Коломійчука властиве майстерне поєднання кількох, здавалося б, не пов'язаних між собою сюжетних ліній, що втілюють у собі як реальне, так і містичне: розслідування злочинів, де жертвою та злочинцем є привиди, а метою вбивства – колекціонування душ грішників (повість «В'язниця душ»); побудова детективної інтриги докола історії про скандинавських вампірів – драгурів (повість «Ніхто з Данціга») та ін.

ВИСНОВКИ

1. Виникнення українського детективу та формування його жанрових модифікацій – процес, типологічно споріднений із європейським літературним розвитком цього жанру. Однак становлення української детективної прози віддетерміновано порівняно з європейським детективом: наприкінці ХІХ століття у вітчизняній літературі виокремлюємо низку творів, у яких детективна стихія є спорадичною, тобто можемо говорити лише про елементи детективних сюжетів. На тлі скоєння та розслідування злочину розгортається соціально-психологічна чи соціально-побутова, соціально-філософська колізія, що є домінантною. Означена тенденція, реалізована у творчості Івана Франка, Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Володимира Винниченка, сприяла формуванню потужної детективної прози, у виразненню системи жанрових модифікацій детективу в українському літературному процесі першої половини ХХ століття, що позначилося на творчій практиці Івана Андрієнка, Дмитра Бузька, Майка Йогансена, Петра Крижанівського, Юрія Смолича, Гео Шкурупія, Юрія Шовкопляса та інших письменників. Паралельно із засвоєнням детективної практики у вітчизняному письменстві з'являються спроби теоретичного осмислення детективу і в українському літературознавстві. Дискусії докола детективно насаженої прози в «Новій генерації», «Житті і революції», «Універсальному журналі» та інших виданнях 1920–30-х років започаткували ґрунтовне обговорення питань розвитку детективістики в українській літературі. Хоча традиція детективного жанру в українській літературі була частково перерваною (у 1940–70-х роках критика зараховувала його до когорта неактуальних), середина минулого століття ознаменована появою шпигунського роману. Юрій Дольд-Михайлик запропонував жанрову модель шпигунського детективу, яка не вимагає наявності конкретного злочину та його розслідування. Фабула розкриття таємниці замінюється фабулою ідеологічного характеру, що цілком умотивовано часом і умовами написання твору автора. 1990–2000-ті роки – період активного розвитку детективної прози, розширення аналітичних меж

жанру та формування розлогої системи жанрових модифікацій і стильових варіацій детективу (психологічний детектив (Василь Шкляр, «Ключ»), психологічний, з елементами фантастики (Олександр Михед, «Астра»), жіночий (твори Лариси Денисенко), дитячий (твори Олександра Єсаулова), ретродетектив (Андрій Кокотюха, Владислав Івченко) та ін.). Чільне місце в цьому процесі належить ретродетективу, що виникає на межі взаємодії історичного роману та власне детективу.

2. Зміцнення позицій ретродетективу зумовлене насамперед актуалізацією історичної тематики в українській літературі: перевідкриття минулого – одна із провідних тенденцій сучасного соціокультурного процесу. Ретродетектив увиразнює окремі сторінки історичного буття народу, легендарні топоси та локуси України загалом і її регіонів зокрема. Окрім того, ретродетектив у сучасному літературному процесі репрезентує історію України як історію перемог та звершень, акцентуючи увагу на мало відомих широким колам читачів історичних сюжетах, проблемних питаннях української минувшини (простежується, зокрема, у творчості Андрія Кокотюхи і Владислава Івченка). Теоретичне осмислення історичної складової в українських детективах останніх десятиліть дає змогу говорити про розширення меж жанру. Сформувалася система інваріантів детективної оповіді, у якій історична складова є або документальною складовою, або прикладом метафоричного осмислення давноминулих подій. Історія як компонент детективної прози, відтак, може бути представлена на двох полюсах: а) історичні факти, документальний дискурс, що осмислюється передусім на основі точного фактажу та значної кількості документів; б) метафорично-ностальгійне замилювання минулим, поетизація пройдешніх подій, використання спеціально окресленої тематики, сюжетних деталей, акцентування на окремих історичних реаліях, які привертають увагу читача і системно формують уявлення про колорит і атмосферу певної епохи. Власне, між цими двома полюсами і розвивається сучасний детектив. Якщо виразно наголошується насамперед історико-документальна основа, то, вочевидь, ідеться про історичний детектив. Якщо ж невіддільною складовою твору є метафорично-ностальгійне замилювання минулим, історія подається як фрагмент, події і пригоди локалізовані територіально й у певному часовому проміжку, тоді варто вести мову про ретродетектив, адже минуле в ньому не отримує історичної перспективи чи соціального виміру.

3. Ретродетектив – внутрішньожанровий інваріант детективу, якому притаманні характерні для класичного детективу фабула та сюжетний розвиток (скоєння злочину та його розкриття), а певна історично віддалена епоха змальовується як цілісний часопростір, у якому поєднуються історична конкретика та художній домисел автора. Серед характерних ознак ретродетективу варто зазначити довільне (відповідно до авторського бачення) поєднання фабули злочину та фабули розслідування, що реалізовані в певних історичних декораціях. Реальний перебіг подій охоплює окремий часовий проміжок, відтворюючи колорит і атмосферу віддаленої від сучасного читача епохи (зазвичай сягає пам'яті більш ніж одного покоління). В українській

літературі можна виокремити кілька темпоральних площин, що їх активно використовують письменники: а) кінець XIX – початок XX століття, епоха занепаду Російської імперії та становлення Української держави (твори Владислава Івченка, Андрія Кокотюхи, Богдана Коломійчука); б) 1970-ті роки XX століття: у детективних сюжетах творів, що описують події зазначеного періоду, відображено переважно так звані міліцейські розслідування (твори Валерія та Наталі Лапікур). Спосіб представлення епохи в тексті – дещо іронічний, навіть сатирично-критичний, однак варто зауважити ностальгійне замилування минулим. Трагедії людського існування в ретродетективі зведені до мінімуму, особливу увагу автори зосереджують на метафорично-ностальгійному відтворенні атмосфери епохи, залучаючи значну кількість побутових подробиць, говірки тощо. Для ретродетективу притаманне особливе зображення атмосфери та персонажів – глибока симпатія автора та відповідна емоція в читача; ретродетектив описує не насилля у всіх його потворних формах, а насамперед авантюру та пригоду на тлі колоритної епохи. Відтак провідною стилістичною тональністю ретродетективу є грайлива легкість змалювання, точність у відтворенні побутових деталей, іронія тощо.

Тематичний діапазон ретродетективних творів є доволі широким, однак можна виокремити типові тематичні модули:

- авантюрно-пригодницька історія, часто романтизована, з виразно акцентованою любовною лінією;
- авантюрно-пригодницька історія, що розгортається докола пошуку скарбів, раритетів, відомих художніх полотен, стародруків чи інших мистецьких творів (може бути доповнена любовною колізією);
- авантюрно-пригодницька історія, почасти пов'язана з відомими подіями або діячами як маркерами доби (однак історіювірні трансформації в таких творах зображуються лише побіжно).

Персонажі ретродетективу – не відомі історичні постаті, найчастіше – це вигадані особи, пересічні особистості, не причетні до значних історико-соціальних перетворень, однак їхні дії та вчинки можуть певним чином впливати на хід історії.

Особливості реалізації світових сюжетних моделей в українському ретродетективі визначено з огляду на практику виокремлення в детективній літературі трьох типів організації сюжету, що безпосередньо формують основу детективної оповіді. З-поміж усіх можливих сюжетних моделей український ретродетектив тяжіє до використання другого типу, за якого над розкриттям злочину працює професійний слідчий.

4. Наявність у ретродетективних серіях Андрія Кокотюхи і Богдана Коломійчука подібних сюжетних та образних схем ускладнює формування авторського стилю, однак тенденція до схематичності та повторюваності свідчить про наявність певного соціумного запиту, що і призводить, відповідно, до виникнення «детективів-клонів». Показова ознака ретродетективних творів зазначених авторів – тематична подібність, що супроводжується спільними сюжетними та образними схемами, однак подібна спрощеність через повторення

акцентує в загальному літературному русі важливий соціумний запит – підвищений інтерес до теми Львова, що продиктований відвертою європейськістю міста та є, безумовно, привабливим для читача в соціально-політичних умовах та вимогах сьогодення. Окрім того, автори засвідчують розвінчання певних табу, актуальних для початку ХХ століття, зокрема виконується запит на розмикання меж сексуальної тематики. В аналізованих ретродетективних творах висвітлено питання національної залежності в умовах окупації, тому, формуючи запит на сильну особистість, витворюються характери, спроможні всупереч насадженню почуття меншовартості зберігати національну ідентичність. Розгортаючи сюжетну канву у львівських реаліях, обидва автори включають в оповідь спільні урбаноніми (назви внутрішньоміських об'єктів), серед яких діють герої ретродетективних повістей та романів. На відміну від історії страждань та поразок, що отримали відображення в художніх творах попередньої історико-літературної традиції, український сучасний ретродетектив пропонує альтернативну історію перемог (така тенденція яскраво простежується, зокрема, у творчості А. Кокотюхи, почасти в Б. Коломійчука та В. Івченка). Так, у ретродетективних творах відображено ланцюг подій, що призводить не до національного гноблення, а до національного єднання.

5. Ретродетектив у сучасній українській літературі ще на шляху становлення, а тому аналітичні межі жанру відкриті для інших жанрових модифікацій. Окрім того, ретродетектив може зазнавати впливу творів іншої тематики й проблематики. Власне, це одна із першопричин жанрово-стильових трансформацій ретродетективу, розмивання його ще не усталених жанрових канонів. Саме тому окремого дослідження потребують типи роману, що є міжжанровими утвореннями із синтезованими ознаками, наприклад, детективної прози та психологічного жіночого роману, детективу та фантастики чи готичного / містичного роману та ін. Жанрова ієрархія детективу в такому разі порушується: власне детективний сюжет скоєння та розслідування злочину доповнюється мелодраматичною лінією з виразно акцентованим лірико-психологічним / феміністичним началом (зокрема ретророман Євгенії Кононенко «Жертва забутого майстра») або елементами фантастики, містики (романи Владислава Івченка та Богдана Коломійчука) тощо. На противагу історичному детективу ретродетектив ставить у центр оповіді не важливу історичну подію, а мікросередовище маленької людини, що живе, однак, у часи кардинальних історичних змін та трансформацій. Герої ретродетективної прози не впливають на перебіг історичних подій, це вигадані особистості (чи вигадані історії про відомих особистостей, як у Євгенії Кононенко), життя яких – приватна історія, а зображувані події – окремий випадок, тому закономірності історичного розвитку простежуються лише побіжно. Історія в ретродетективі не є масштабним полотном, навпаки, вона зосереджена в певних локусах і топосах, що можуть збудити інтерес у масового читача та викликати в нього ностальгію за віддаленими часами. Саме тому варто говорити про актуалізацію «львівського» та «західноукраїнського» тексту в сучасному ретродетективі й наголошувати на доцільності розширення меж українського ретродетективу через увиразнення так

званих «київського», «харківського» чи «одеського» текстів, що дало б можливість репрезентувати цілісний український історичний простір.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бригадир Я. О. Український ретродетектив як приклад «естетики впливу» / Я. О. Бригадир // *Studia Methodologica*. – Ternopil-Kielce, 2016. – Issue 42. – P. 60–67. ISSN 2307-1222 (міжнародна наукометрична база «Index Copernicus») (0,6 д. а.). – *Опубліковано в науковому фаховому виданні України, що входить до міжнародної наукометричної бази.*

2. Бригадир Я. О. Інтерпретація історичних подій крізь призму детективної інтриги в українському ретродетективі / Я. О. Бригадир // *Літературознавчі студії : збірник наукових праць (серія Бібліотека Інституту філології)*. – Вип. 48 (1). – К. : Київський університет, 2017. – С. 99–110 (0,5 д. а.).

3. Бригадир Я. О. Детективна інтрига в літературі руху опору / Я. О. Бригадир // *Літературознавчі студії : збірник наукових праць (серія Бібліотека Інституту філології)*. – Вип. 47. – К. : Київський університет, 2016. – С. 42–48 (0,5 д. а.).

4. Бригадир Я. О. Феміністична складова сучасної української детективної прози (на матеріалі творчості Євгенії Кононенко) / Я. О. Бригадир // *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць / за ред. О. С. Філатової*. – № 2 (16), жовтень 2015. – Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2015. – С. 31–34 (0,4 д. а.).

5. Бригадир Я. О. Пригодницька сюжетна домінанта як традиція української детективної прози про дітей ХХ – початку ХХІ століття / Я. О. Бригадир // *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]*. – Бердянськ : БДПУ, 2016. – Вип. ХІ. – С. 190–198 (0,7 д. а.).

6. Бригадир Я. О. Детективна інтрига та феміністична складова роману Євгенії Кононенко «Жертва забутого майстра» / Я. О. Бригадир // *Літературознавчі студії : збірник наукових праць (серія Бібліотека Інституту філології)*. – Вип. 46. – К. : Київський університет, 2015. – С. 47–53 (0,4 д. а.).

7. Бригадир Я. О. Елементи детективних сюжетів в українській літературі доби раннього модернізму / Я. О. Бригадир // *Літературознавчі студії : збірник наукових праць (серія Бібліотека Інституту філології)*. – Вип. 41. – К. : Київський університет, 2015. – С. 146–151 (0,3 д. а.).

Додаткові публікації

1. Бригадир Я. О. Сучасна українська масова література крізь призму творчої індивідуальності Андрія Кокотюхи / Я. О. Бригадир // *Волинь філологічна: текст і контекст. Українська література як художній феномен : зб. наук. пр. / упоряд. В. Г. Сірук*. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – Вип. 19. – С. 41–50 (0,6 д. а.).

2. Бригадир Я. О. Тілесна сакральність скульптур Пінзеля у фемінній інтерпретації Євгенії Кононенко (за історично-містичним детективом «Жертва забутого майстра») / Я. О. Бригадир // Тіло й ідентичність в українській культурі, мистецтві, літературі, мові. *Ciało i tożsamość w ukraińskiej kulturze, literaturze i języku*, pod red. Katarzyny Jakubowskiej-Krawczyk, Pauliny Olechowskiej, Switłany Romaniuk, Marty Zambrzyckiej. – Warszawa – Iwano-Frankiws'k, 2016. – S. 204-212. ISBN 978-83-941574-7-0 (0,4 д. а.).

Матеріали конференцій

1. Бригадир Я. О. Феміністична складова сучасної української детективної прози (на матеріалі творчості Євгенії Кононенко) / Я. О. Бригадир // Масова література: проблеми інтерпретації, змісту та форми. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Миколаїв, 16–17 жовтня 2015 р.). – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – С. 20–22 (0,2 д. а.).

2. Бригадир Я. О. Пригодницька сюжетна домінанта як традиція української детективної прози про дітей ХХ – початку ХХІ століття / Я. О. Бригадир // Мільйон історій. Поетика пригод у літературі та медіа : [зб. наук. матеріалів конференції (Бердянськ, 22–23 вересня 2016 р.)] / [гол. ред. О. П. Новик]. – Бердянськ : БДПУ, 2016. – С. 21–22 (0,2 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Бригадир Я. О. Український ретродетектив початку ХХІ століття: генеза і жанрові особливості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2017.

У роботі вперше наведено теоретичне обґрунтування ретродетективу в українській літературі початку ХХІ століття, простежено генезу та основні відмінності між жанрами історичного детективу і ретродетективу. Запропоновано визначення поняття ретродетектив та окреслено його основні риси, доведено, що ретродетектив є жанровим інваріантом, а не стильовим різновидом детективу. Досліджено особливості формування концепції національної історії в українському ретродетективі.

Розглянуто специфіку жанрових дифузій ретродетективу в контексті деканонізації та синтезу жанрів. Запропоновано авторську схему візуалізації акту рецепції художнього твору. Вивчено своєрідність трансформації детективних фабул та розкрито особливості оприявлення концептів минулого в художніх системах творчості Богдана Коломійчука, Андрія Кокотюхи, Євгенії Кононенко та Владислава Івченка. Описано тематичні та жанрові модуси ретродетективу в українській літературі.

Ключові слова: *ретродетектив, історичний детектив, шпигунський детектив, пригодницький детектив, історіософська метапроза, жанрові модифікації, жанрові дифузії, масова література, мідл-література, гінокритика, рецептивна естетика.*

АННОТАЦИЯ

Бригадир Я. А. Украинский ретродетектив начала XXI века: генезис и жанровые особенности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2017.

В работе впервые предложено теоретическое обоснование ретродетектива в украинской литературе начала XXI века, определен генезис и основные различия между жанрами исторического детектива и ретродетектива. Предложено определение понятия ретродетектив и обозначены основные его черты, доказано, что ретродетектив – это жанровый инвариант, а не стилевая разновидность детектива. Исследованы особенности формирования концепции национальной истории в украинском ретродетективе.

Рассмотрена специфика жанровых диффузий ретродетектива в контексте деканонизации и синтеза жанров. Предложена авторская схема визуализации акта рецепции художественного произведения. Изучено своеобразие трансформации детективных фабул и раскрыты особенности реализации концептов прошлого в художественных системах творчества Богдана Коломийчука, Андрея Кокотюхи, Евгении Кононенко и Владислава Ивченка. Описаны тематические и жанровые модусы ретродетектива в украинской литературе.

Ключевые слова: ретродетектив, исторический детектив, шпионский детектив, приключенческий детектив, историософская метапроза, жанровые модификации, жанровые диффузии, массовая литература, миддл-литература, гинокритика, рецептивная эстетика.

SUMMARY

Brygadyr I. O. Genesis and genre peculiarities of Ukrainian retrodetective fiction of the beginning of XXI century. – Manuscript.

Thesis for the academic degree of candidate of philological sciences in specialty 10.01.01 – the Ukrainian literature. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

For the first time the complete investigation of retro detective fiction in Ukrainian literature of the beginning of XXI century is made. The genesis of detective and retro detective genres is found and the definition of retro detective fiction is fashioned. The elements of detective stories in Ukrainian literature of early modernism on the material of Michael Kotsjubinsky, Ivan Franko and Olga Kobylyanska are investigated. The functioning of the detective plot and associated poetics of characters are analyzed.

The peculiarities of Ukrainian espionage prose are also revised in the dissertation, special attention is given to the novel "And one is a soldier in the field" written by Y. Dold-Mykhailyk; the analysis of changes in the development of this genre in Ukrainian literature from the mid-twentieth to the early twenty-first century is

also given. A part of this dissertation is devoted to the research of the actuality of artistic tradition of detective adventure prose about children in contemporary literature. The author investigates M. Trublaini's works in the context of artistic tradition of detective prose in modern literature.

The features of postmodern historical novel in retro detective fiction are investigated in another chapter. Particular attention is given to the distinction between the definitions and main differences of retro detective and historical detective novels. It also deals with the concept of historiographic metafiction, the process of realization of two skeptical views of history such as alternative history and crypto-history is discussed.

In addition, the main features of the genre and formation of the concept of national Ukrainian history as a part of retro detective fiction are studied. Few chapters are dedicated to the analysis of contemporary Ukrainian retro detective fiction through the interpretation of historical events. The questions of division between spheres of Popular and Middle literatures are raised and the basic features of Ukrainian retro detective genre in term of literary tradition are also determined.

Furthermore, this dissertation examines the regularity of building plots and imaginative schemes in Ukrainian retro detective fiction. It highlights the bases of so-called "cloned detective stories". The works of W. Iser and H. Jauss provide the theoretical and methodological basis of the study that helps to explore novels through the reader-response criticisms. This dissertation gives a detailed analysis of the common principles and methods of art construction schemes of Ukrainian retro detective fiction in the works of A. Kokotyukha and B. Kolomyichuk.

One of the main focuses of this dissertation is set on the mystical retro detective novel "The Victim of Forgotten Master" written by Yevgeniya Kononenko, which deals with the concept of physicality and is analyzed in the context of feminist discourse. The peculiarities of shaping of the female type are presented from the position of gynocriticism study. Besides that, it investigates the use of formal elements of the detective fiction in the novel and shows that detective intrigue of the novel "The Victim of Forgotten Master" is nontraditional because the author does not use all the components of the classic detective story.

The originality of the transformation of detective plots and the features of representation of the concepts of past in the artistic system of Bogdan Kolomyichuk Andriy Kokotyukha, Yevgeniya Kononenko and Vladyslav Ivchenko are reviewed. Moreover, the theme modes of retro detective genre in Ukrainian literature are also described.

Keywords: *retro detective fiction, historical detective novel, espionage detective, adventure detective fiction, historiographic metafiction, modification of genre, diffusion of genre, popular literature, middle-literature, gynocriticism, reader-response criticism.*